

Nødvendig å knytte an til menneskets åpenhet for Gud

TØRE LAUGERUD

Artikkelen knytter an til en samtale med Torleiv Austad om menneskesynet i betenkningen ”Kirken i møte med den åndelige lengsel i vår tid” (se LK 22/2008 og 1/2009). Jeg vil her utdype mine synspunkter på enkelte punkter.

Erfaringen

Jeg ser positivt på Austads ønske om å fornye kristen spiritualitet og hans uttalelse om at ”kirken har en besøkelsestid som ikke må skusles bort”. Da betenkningen kom, vakte den håp i mange kretser. Reaksjonene fra det kirkelige etablissementet ga imidlertid lite næring til håpet. Et kritisk motspørsmål: ”finnes det egentlig en åndelig lengsel”, dominerte mediaoppslagene. I dag ser stadig flere at lengselen etter en åndelig virkelighet rører seg både i kirken og i samfunnet for øvrig, og de ønsker å møte denne. Men det er ulike vurderinger av antropologien og syndsforståelsens betydning. Dette trer etter hvert fram som en av de viktigste teologiske utfordringene i vår tid. Austad mener det foreligger en reell uenighet mellom oss som ”stikker i synet på gudbilledligheten”. Jeg tror det er viktig å rette oppmerksomheten mot de *referanserammene* våre ulike posisjoner speiler.

Kristen teologi må tilkjenne erfaringen vital betydning. Den springer ut av erfaringen av Jesu oppstandelse og fortsatte nærvær gjennom Den Hellige Ånd. Før teologien ble en akademisk disiplin var den knyttet til klostrene og til bønningen. Kirkens store teologer reflekterte teologisk over de erfaringene de gjorde i en levende *dialog med Gud*. Gjennom *bønn og kontemplasjon* lærte de å kjenne en større fylde av hva som bor i mennesket og i Gud. Skriften og tradisjonen ga begrunnelse og ledetråder i bønningen. Samtidig ble deres erfaringer i bønn en nøkkel til forståelse av skriften og kunne gi korrektiv til dominerende kirkelig tenkning og praksis.

Ut fra kristen skapertro må også dialogen med det skapte betraktes som en kilde til innsikt. Gud virker ikke bare i det gjenfødte menneske, men i hele virkeligheten. Undertegnede har lært viktige ting om mennesket - og om Gud - gjennom samtale med både kristne, ”før-kristne” (på Madagaskar) og ”etter-kristne” (ny-åndelige), for å benytte Austads terminologi. Akademisk teologi har alltid stått i dialog med filosofien gjennom studiet av tekstlige og historiske kilder. I dag utfordres den til å styrke *dialogen med alminnelige menneskers livserfaringer* gjennom å åpne for samfunnsvitenskapene. Også det øvrige skaperverket taler. Når mennesket lytter til *naturen*, forteller den noe om Gud, om mennesket og om den store, felles livssammenheng. Urfolks erfaringer har vært viktige for å åpne dette teologiske perspektivet.

Mennesket er et relasjonelt vesen, skapt i den tre-enige Guds bilde. All vår innsikt formes av *de erfaringer vi gjør i våre relasjoner*. Derfor vil teologi alltid være en funksjon av ulike betingelser som finnes i samtidens kultur og samfunn. Men kristen teologi skjer også på basis av, og i dialog med, *teologiens skriftlige kilder og med kirkens fellesskap* samlet om ord og sakramenter til gudstjeneste. Tidens dreining mot subjektet innebærer at en teologi som ikke kommer til rette med allmenne livserfaringer risikerer å miste sin relevans og bli uaktuell.

Austad gjentar sin påstand om at betenkningen ”er basert på en idealistisk antropologi med røtter tilbake til kulturprotestantismen”. Det er grunn til å spørre hvor egnet slike rubriseringer i seg selv er til å gi innsikt. De benyttes gjerne for å karakterisere andre – sjelden for å angi egen posisjon - og fungerer ofte som sperrer eller begrensninger i forhold til å vinne ny eller utvidet innsikt. Jeg har tatt til orde for at kirken re-viderer (= gjen-ser) sitt menneskesyn, slik

dette er bevitnet i skriften og i kirkens *store* tradisjon. Jeg ser ingen holdbar begrunnelse for å begrense perspektivet til deler av den vestlige kirkes tradisjon, og til den siste fjerdedelen av kirkehistorien. Jeg har redegjort åpent for hvor jeg henter mine viktigste kilder. For å forstå betenknningen må man lete i disse.

Lengselen

Austad tolker meg slik at det er ”fullt mulig for mennesket gjennom sin lengsel etter Gud å finne ham både i skaperverket og i frelsesverket”. Det er misvisende. La meg bruke Skriften som vindu. I Matt 2 hører vi om noen vismenn som under utøvelsen av sin astrologiske (= ”ny-åndelige”) praksis oppdager en stjerne som forteller dem at en frelserkonge er født. Teksten kan neppe forstås annerledes enn at de får en åpenbaring som er ekte, dvs. av Gud. Men deres respons på denne åpenbaringen leder dem ikke uten videre til Gud. *Deres lengsler driver dem til oppbrudd*. Men de begir seg til Jerusalem. Der blir det klart at de har gått feil. *Skriften åpnes*, og de får høre at det er til Betlehem de skal. Da går de dit – og finner Gud.

I dag møter vi nyåndelige og mennesker som tilhører andre religiøse tradisjoner som forteller om spesielle åndelige erfaringer. Det er liten tvil om at mange av dem opplever ekte åpenbaringer. Lengselen får dem til å søke. Men ofte søker de på feil sted. Vi hører mange historier om hvordan de litt etter litt ledes til å lese i Bibelen eller til å oppsøke kristne. Veien til ”Betlehem” er ofte lang. For å finne fram trenger de kristne som tar deres erfaringer på alvor og som kan vise vei i et ukjent landskap. Jeg har aldri ment eller sagt at det er ”fullt mulig for mennesket gjennom sin lengsel etter Gud å finne ham”. Men jeg tror det er fullt mulig for Gud å bruke alle menneskers lengsel som et redskap til å føre dem nærmere ham.

I følge Austad definerer jeg ”den åndelige lengsel som selve drivkraften i skaperverket og i frelsesverket”. Det er ikke riktig. Jeg karakteriserer *Guds lengsel etter mennesket* som drivkraften i skaperverket og i frelsesverket, ikke menneskets (åndelige) lengsel etter Gud. Jeg ser Gud som opphavsmann og fullender av alle ting. Men bønnens erfaring er at Gud handler i kommunikasjon og samspill med mennesket. I denne kommunikasjonen er lengselen sentral. Jesuitten Gerard Hughes ¹ bruker følgende bilde: Hvis vi sammenlikner det kristne livet med å gå i tau med Gud, så er ”menneskelig lengsel ”tau” som knytter oss til Gud”. Konteksten for dette utsagnet er det gjenfødte menneske. Men lengsel er ikke knyttet eksklusivt til dåpen og troen. Den er en antropologisk realitet.

Austad mener at man kan ikke definere enhver form for åndelig lengsel som en lengsel etter den kristne Gud. Denne posisjonen kommer han til ved å orientere seg ut fra lengselens bevisste innhold. Men lengsel har ikke nødvendigvis et bevisst innhold. Den er primært en *drivkraft*, noe som *beveger* mennesket. Arnold Eidslott sier det slik i et dikt:

En tyv har tatt det beste fra meg
og båret det langt bort han har tatt
det beste men jeg vet ikke hva det er
men at det er det beste vet jeg fordi
mine fylte hender ikke gir meg glede.

Mennesket har lidd et tap. ”Det beste” er, ikke helt, men ”langt borte” (fjernt). Mennesket vet ikke nødvendigvis hva det er, men det vet at det er noe essensielt, for surrogatene det fyller livet med gir ingen tilfredsstillelse. At også Skriften tenker lengselen som bevegelse, ikke innhold, går fram av Rom 8,19. Ikke bare mennesket, men ”*alt som er skapt* venter med lengsel på at Guds barn skal åpenbares i herlighet” (Rom 8,19).

¹ Gerhard W. Hughes: Gud i alt, Verbum 2003, s. 84-85.

Austad hevder at jeg nevner ”både panteismen og reinkarnasjonstanken som eksempler på at Gud har nedlagt i mennesket en tørst etter evig liv”. Det kan misforstås dit hen at jeg oppfatter disse trosforestillingerne som uttrykk for Guds gjerning i mennesket. Poenget mitt er å se bakenfor trosforestillingerne etter antropologiske mønstre. Jeg spør om panteisme kan være uttrykk for menneskets tørst etter guddommelighet (jamf 2 Pet 1,4), og om reinkarnasjon kan ses som uttrykk for menneskets tørst etter udødelighet. Jeg utelukker ikke andre tolkninger. Reinkarnasjon kan for eksempel også uttrykke et rettferdighetsprinsipp. I kristen tro ivaretas dette gjennom forestillingen om dommens dag - koplet til Jesu stedfortredende lidelse. Reinkarnasjonsforestillinger koplet med karmatenkning skaper en annen løsning: mennesket gjør selv opp regningen for sitt liv i det neste.

Ved å spørre, ikke etter *hva* ny-åndelige tror, men *hvorfor* de tror det, oppdager vi en felles, menneskelig grunn. Vi har de samme lengslene og søker etter svar som kan tilfredsstille de samme eksistensielle behov. Vi ser at også nyåndelige tradisjoner kjenner, ikke bare menneskets muligheter, men og dets begrensninger. Karmatenkningen er et eksempel på at det post-moderne mennesket har rom for ”synden”. Det selvransakende spørsmålet for kirken er hvorfor mange mennesker opplever denne tenkningen som et bedre svar enn kirkens lære om synd og nåde.

Synden

Et mulig svar kan være at de i kirkens forkynnelse om synd, og i møtet med kristne, opplever en ”forakt for skapelsen”. Den kan være kledd både i selvforakt og i nedlatenhet overfor andre. Austad spør ”hvorfor det er så at en negativ holdning til synden åpner for ”forakten av nesten” ? Spørsmålsstillingen ber om et logisk resonnement. Men utsagnet bygger på erfaring. I vår tjeneste i de nyåndelige miljøene møter vi stadig mennesker som forteller at de opplever at kirkens tale om synd er krenkende og holder dem fast i det destruktive. De bærer ofte tunge byrder og ser seg om etter *støttende holdninger*. Mange finner det i (de seriøse) selvutviklingstilbudene. Kirken må innse at nyåndelige forståelsesformer fremstår som attraktive for mennesker i dag, fordi de uttrykker noe som svarer til postmoderne menneskers selverfaring.

Ikke få har erfaringer av maktmisbruk. Kirken er fremdeles en maktinstitusjon i samfunnet. Koplingen av makt og tale om synd er særlig vanskelig. Jeg etterlyser en større bevissthet om disse sammenhengene i kirken. Min påstand om at ”erfaringen av undertrykkende kristne og en maktmisbrukende kirke er en av de viktigste grunner til at befolkningen i mange land i Europa nå vender seg bort fra den kristne tro og arv”, bygger bl.a. på analysen i boka *The Origins of Christendom in the West*.²

I alle fall er det ingen tvil om at verden har blitt mindre hierarkisk, og vår tids store oppdagelse er *økologien*: alt i tilværelsen henger sammen. Tolkingsrammer som plasserer mennesket i et hierarkisk system og i distanse til naturen og andre mennesker svarer ikke lenger til det som fremstår som viktig.

Enda en allmennkulturell faktor er viktig. Vi lever i en tid med store identitetsbelastninger. Den enkelte mottar ikke lenger sin identitet gjennom tradisjoner og autoriteter, men må skape den selv i et stadig mer mangfoldig og differensiert samfunn. Relasjonsbrudd og omskiftninger bidrar til å hemme utviklingen av jeg-et og skaper grobunn for narsissismen. I en slik kontekst må forkynnelsen bidra til å skape et *jeg*, før dette *jeg-et* kan stilles til ansvar for sin synd. Når *jeg-et* først er bygget opp gjennom forkynnelse av mennesket som en

² Alan Kreider (red), 2001. Sitert med tilslutning av Ove Conrad Hansen i Tor Hesselberg (red) *Kirkens framtid, framtidens kirke*, Luther 2006, s.16.

skapning Gud gleder seg over (1 Mos 1,31) og gir sin kjærlighet (Sef 3,17), er en adekvat forkynnelse av synden av stor betydning for at mennesket skal komme videre.

Dette er ikke bare viktig i vår kontekst. Det speiler måten Jesus møtte mennesker på. Jeg velger fortellingen om *Jesus og den samaritanske kvinnen* som modell (Joh 4). Fra dette evangeliet går linjen ubrutt over ørkenfedrene og inn i den ortodokse kirke. I den protestantiske tradisjonen er kvinnen ”synderinnen ved brønnen”. I den ortodokse kirke er hun en helgen, Fotini – hun som brakte evangeliet til samaritanerne.(!) Jesus begynner samtalen med å *invitere henne til å tjene ham*: ”la meg får drikke” (v.7). Ordene antyder at kvinnens tørst etter det levende vannet er en hemmelighet som begynner i Jesu egen tørst. Gud tørster etter menneskets nærhet langt mer intensivt enn vi noensinne tørster etter ham.

Det første Jesus ser er verken kvinnens syndige liv, eller det at hun tilhører de blandingsreligiøse samaritanerne. *Han ser henne selv og inviterer til fellesskap* (v.9-12). Deretter *berører han hennes lengsel* og lokker fram tørsten etter (evig) liv (v.13-15). Først når dette er på plass, tar han opp hennes synd (v. 16-19). Også her berører han dype menneskelige lengsler - lengselen etter renselse og helbredelse i sinnet. Men skammen og skylden er høye barrierer, som blir vanskelige å overstige hvis ryggmarksopplevelsen er fordømmelse. En forkynnelse av at synden skiller mennesket fra Gud har for mange skygget for erfaringen av å være elsket av Gud, og *kan vanskelig påberope seg evangeliens støtte*. Tørst møter tørst - ved kilden. Om dette handler Joh 4.

Austad undrer hva jeg legger i at synden ”speiler noe opprinnelig godt”. Uttrykket er hentet fra Peter Haldorf i en gjennomgang av ørkenfaderen Evagrius. Jeg har ikke hatt anledning til å verifisere utsagnet i Evagrius sine skrifter. Selv ser jeg det i sammenheng med den dobbelthet som karakteriserer mennesket i all dets gjøren og laden. Mennesket strever etter livsopphold for seg og sine. Drivkraften er god, men synden bøyer den mot egoet og skaper grådighet og havesyke. Mennesket er ærgjerrig. Viljen er god, men synden bøyer den til egoet og skaper hovmot. Slik kunne vi fortsette på område etter område.

Hvorfor kontemplativ spiritualitet

Austad spør om Europa vil kunne ”gjenkristnes om en fikk fullt gjennomslag for den kontemplative tradisjonens kjærlighetsspråk”. Mitt svar er først og fremst at i stedet for å se på Europa som et kontinent som skal ”gjenkristnes”, velger jeg å se på det som et kontinent som trenger en *misjonar og diakonal kirke som*, etter evangeliets eksempel, *møter alle mennesker med evangeliet*.

Dernest vil jeg si at vi befinner oss i en *ny situasjon*, på godt og vondt. Tidligere tider bygde på den forutsetning at det fantes absolutte sannheter. Når ”alle” var troende var det ikke nødvendig for folk flest å bygge sin tro på kritisk refleksjon over egne erfaringer, troen ble tatt for gitt. I den store dekonstruksjonen som foregår forsterkes menneskets søking etter mening, etter noe som kan gi stabilitet i en verden i stadig forandring. Surrogatene florerer og det er stort rom for gurulignende veiledere og ledere som lover trygghet. I et teologisk perspektiv kan denne søken bare finne sitt mål gjennom de *relasjoner* mennesket er satt inn i som skapning: til Gud, til hverandre og til det øvrige skaperverket. På dypet er dette en religiøs søking, en åndelig lengsel, som bare kan tilfredsstilles fullt ut av det mysterium vi kaller Gud, slik dette mysteriet erfares i hvert enkelt menneskes hjerte, sinn og sjel.

I en verden der både fravær av tro og et mangfold av tro har blitt en normal tilstand, har vi som kristne to muligheter. Den ene er å trekke seg tilbake til mindre og mindre gettoer av sanne troende, som forsterker hverandres beleirede tro. Den andre er å gå til kristendommens hjerte, en erfaring i tro, håp og kjærlighet av at Jesus er min og verdens frelser, og at jeg

ønsker å svare ham. Mao et liv bygd på bønn. Den første muligheten betyr egentlig å binde sitt hjerte til andre sanne troende og ikke til Gud. Den andre muligheten er det eneste virkelige kristne valg.

I et pluralistisk samfunn, hvor tro er bare en mulighet blant mange, kan ikke klippen vi står på være en annens erfaring - den må være vår egen. Jeg tror derfor at teologien med indre nødvendighet blir ledet tilbake til religiøse erfaringer som sitt eksistensgrunnlag. Jeg tror videre at fremtidens mennesker enten vil være ikke-kristne eller kristne gjennom sin egen erfaring av Gud som en virkelighet som åpenbarer seg, er nær og inviterer til fellesskap og kjærlighet. Inn i denne situasjonen tror jeg den kontemplative tradisjonen, i dens mange ulike utforminger, i stadig større grad vil bli erfart som attraktiv.